

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-2.24>

В. В. Гомонай, докторант
кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету

ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАБУТТЯ ПОВНОПРАВНОГО ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА В ОРГАНІЗАЦІЇ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ

У статті розглянуто питання понять механізму і конституційно-правового механізму забезпечення. Акцентовано увагу на тому, що наразі це питання є одним із ключових у доктрині конституційного права, що зумовлено назрілими суспільними потребами та теоретичною неопрацьованістю питань конституційно-правового забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, формування нової світоглядної парадигми та правової доктрини. Підкреслено, що за останні роки в Україні відбулися динамічні глибинні трансформації в різних сферах (соціальній, економічній, політичній), триває процес реформування правової системи України в напрямі її інтеграції в європейський правовий простір. Констатовано, що серед закордонних та вітчизняних науковців відсутня єдність у визначенні понять «механізм», «конституційно-правовий механізм», «конституційно-правовий механізм забезпечення». Незважаючи на те, що поняттю та структурним елементам конституційно-правового механізму присвячено ряд робіт вітчизняних та закордонних учених, тим не менш, воно залишається одним із дискусійних у науці конституційного права. Серед учених немає єдності щодо визначення поняття та структурних елементів механізму. Визначено поняття конституційно-правового механізму забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору як поліелементної багаторівневої системи, яка має нормативно-правову й організаційно-правову складові частини, що об'єктивізуються в сукупності органів державної влади та місцевого самоврядування, та «мета-елементу», що охоплює інститути громадянського суспільства, діяльність яких здійснюється відповідно до загальноновизнаних принципів і норм права ЄС і використовується державою для досягнення цілі.

Ключові слова: Організація Північноатлантичного договору, повноправне членство, забезпечення, конституційно-правове забезпечення, конституційно-правовий механізм.

V. V. Homonai. The concept of the constitutional and legal mechanism for procure of full membership of Ukraine in the European Union and in the North Atlantic Treaty Organization

The article deals with the concept of mechanism, constitutional and legal mechanism of provision. It is emphasized that at present this issue is one of the key in the doctrine of constitutional law, due to overriding social needs and theoretical lack of issues of constitutional and legal support for the acquisition of full membership of Ukraine in the European Union and the North Atlantic Treaty Organization, doctrines. It is emphasized that in recent years in Ukraine there have been dynamic deep transformations in different spheres (social, economic, political), and the process of reforming the legal system of Ukraine towards its integration into the European legal space is ongoing. It is stated that there is no unanimity among foreign and domestic scientists in determining the issue of “mechanism”, “constitutional-legal mechanism”, “constitutional-legal mechanism of provision”. Despite the fact that the concept and structural elements of the constitutional and legal mechanism is devoted to a number of works by domestic scholars abroad, it remains one of the debates in the science of constitutional law. There is no unanimity among national and foreign scientists regarding the definition of the concept and the structural elements of the mechanism. The concept of constitutional and legal mechanism for ensuring full membership of Ukraine in the European Union and in the North Atlantic Treaty Organization as a multi-element multilevel system, which has a regulatory and organizational and legal component, which is objectified in the totality of public authorities, local and self-governing bodies, is defined. meta-element”, covering civil society institutions, whose activities are carried out in accordance with generally recognized principles and rules of EU law and use state to achieve the goal.

Key words: North Atlantic Treaty Organization, full membership, procure, Constitutional and legal procure, constitutional and legal mechanism.

Постановка проблеми. Загальновідомо: одним із найважливіших інститутів конституційного права України є конституційний лад України [1–5; 12–13]. «Норми цього інституту регулюють одну з найбільш важливих груп суспільних відносин, що становлять предмет регулювання конституційного права України. Тому цей інститут поправу займає перше місце серед усіх інших інститутів конституційного права України. Він становить фундамент не лише конституційного права, а всієї системи національного права України. Як інститут, що закладає основи для всіх інститутів конституційного права та всієї правової системи України, конституційний лад започатковує конституцію держави. Конституційний лад – це інститут, який визначає основні засади суспільного і державного ладу країни. У демократичних, правових державах цей інститут

має ґрунтуватися на пріоритеті загальнолюдських цінностей, відображати інтереси всіх членів суспільства, а не його окремих кіл, груп. Він має сприяти постійному утвердженню ідеалів гуманізму і демократії. У Конституції України норми розгляданого інституту містяться в її розділі першому, який має назву «Загальні засади». За своєю суттю конституційний лад являє собою певний тип конституційно-правових відносин, зумовлених рівнем розвитку суспільства, держави і права. Конституційний лад можна визначити як реально існуючий суспільний і державний лад. Його основу становлять ті об'єктивно існуючі суспільні відносини, які визначають найбільш суттєві економічні, політичні, соціальні та інші характеристики суспільства» [18, с. 78].

За останні роки в Україні відбулися динамічні глибинні трансформації в різних сферах (соціальної, економічній, політичній), триває процес реформування правової системи України у напрямі її інтеграції в європейський правовий простір. Це явище не носить односторонній характер, адже відбувається і трансформація правових систем країн-учасниць ЄС та самого ЄС. Ці перетворення зумовлюють необхідність та доцільність пошуку нових правових підходів до формування та реформування національного законодавства, розбудови України як сучасної держави та інститутів громадянського суспільства. Водночас сьогодні є недостатнім розроблення відповідних правових інструментів та механізмів, що сприяють реалізації як Конституції України в цілому, так і стратегічного зовнішньополітичного курсу України зокрема. Це стосується і забезпечення прав та свобод людини і громадянина в Україні, і повільного реформування соціальної, економічної та політичної сфери, і не досягнення поставлених цілей.

Незважаючи на те, що поняття та структурним елементам конституційно-правового механізму присвячено ряд робіт вітчизняних і закордонних учених, тим не менш, воно залишається одним із дискусійних у науці конституційного права. Серед учених немає одностайності щодо визначення поняття та структурних елементів механізму.

Мета статті – визначити поняття конституційно-правового механізму забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Виклад основного матеріалу. На думку С. Засулько, термін «механізм» використовується науковцями та практиками для «позначення частин цілого, що взаємодіють між собою. У правознавчій літературі ця категорія також досить широко застосовується і наповнюється юридичним змістом. Наприклад, виділяють «механізм держави», «механізм управління», «механізм правового впливу», «механізм правового регулювання», «механізм реалізації норми права» [14, с. 11]. На думку Є. Мотвилавка, «механізм» є системою певних засобів [19, с. 54].

Я. Греца дотримується точки зору, що «механізм не тільки об'єднує певні правові засоби, але й визначає їхнє місце та роль, у результаті чого вони розглядаються не як розрізнені явища, а як цілісна система, в якій кожна частина, що взаємодіє з іншими, виконує свої специфічні функції. Крім того, механізм повинен визначати стадії застосування тих чи інших правових засобів для реалізації та захисту прав суб'єктів податкових правовідносин» [11, с. 18–19].

М. Александровим було введено поняття (термін) «механізм правового впливу», визначено його шляхи та форми. На думку вченого, до форм механізму правового впливу «належить встановлення заборон певних дій, правоздатність суб'єктів права, а також компетенція певних органів та їхніх посадових осіб і взаємозв'язків між учасниками суспільних відносин у вигляді правовідносин» [22, с. 98].

С. Алексєєв виділяв механізм правового регулювання. На думку вченого, механізм правового регулювання являє собою «взяту в єдності всю сукупність юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини» [6, с. 30]. Науковець доводив, що поняття «механізм правового регулювання» є категорією, яка охоплює всі правові засоби. Крім того, «механізм правового регулювання не лише «збирає» їх, але й «розставляє по своїх місцях», у результаті чого «перед нами виявляються не розрізнені явища (норми, тлумачення, юридична техніка тощо), а цілісний механізм, кожна частина якого, що взаємодіє з іншими, виконує свої специфічні функції» [7, с. 68]. Не менш важливим є твердження С. Алексєєва, що «механізм правового регулювання припускає і характеристику стадій правового впливу» [7, с. 68].

С. Константінов підкреслює, що до елементів механізму правового регулювання відносяться: «юридичні норми, правовідносини, акти реалізації суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, нормативні юридичні акти, правова культура і правосвідомість. У цьому переліку наявні всі правові явища, які так чи інакше врегульовано впливають на суспільні відносини» [17, с. 66–67]. На переконання А. Вітченко, до системи елементів механізму правового регулювання входять «норми права різного призначення, акти застосування права і діяльність організацій та посадових осіб по втіленню їх у життя» [8, с. 42]. На думку В. Горшенєва, механізм правового регулювання є способом впливу, реалізації права і включає такі проміжні ланки – правосуб'єктність, юридичні факти та правовідносини, які переводять нормативність права в упорядкованість суспільних відносин [10, с. 55]. В. Казимірчук у дисертаційному дослідженні аналізує механізм дії права і визначає його як «систему соціальних факторів і методів соціально-правового впливу» [15, с. 12].

А. Мухтарова висновує, що він є синтетичним поняттям, яке включає «механізм здійснення правотворчої діяльності, суб'єкт правотворчості, правила й основні напрями його роботи, критерії її зрілості» [20, с. 19].

Ю. Тихомиров, аналізуючи механізм соціального управління, зазначає, що він є «організацією та функціонуванням управління, що виражається у висуванні обґрунтованих цілей, створенні та розвитку керуючої системи, покликаної здійснювати в ході управлінського процесу досягнення цілей. У широкому розумінні механізм управління являє собою процес погодженого впливу суб'єктів управління на явища навколишньої соціальної дійсності. Він є своєрідним зовнішнім і до того ж динамічним проявом управління, що без цього перебуває ніби в потенції» [23, с. 48; 24, с. 38]. Натомість інший вчений – Л. Юзьков, дискутуючи щодо механізму державного управління, окреслює його як «саму організацію, процес практичного здійснення управління. Ця організація є складною функціонуючою системою і включає три найважливіших елементи: суб'єкти управління; об'єкти управління; взаємодію суб'єктів і об'єктів управління» [25, с. 57]. С. Константинов слушно зазначає, що «ці елементи вказують на статику і динаміку механізму державного управління. Статику визначають суб'єкти й об'єкти управління, які становлять його матеріально-структурну основу. А комплекс взаємодій суб'єктів і об'єктів, які відбуваються за принципом прямого й зворотного зв'язків, становить функціональну (динамічну) основу» [17, с. 66–67].

Як «систему взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів, які поділяються на три групи: засоби впливу, проміжні ланки й об'єкти впливу» [9, с. 97–98], визначає механізм правового впливу І. Голосніченко. Вчений підкреслює, що «до першої з них входять правові принципи, норми, джерела права, правовідносини. До другої – правосвідомість, правова культура; до третьої – акти реалізації норм» [9, с. 97–98].

В. Колпаков, аналізуючи механізм забезпечення правового режиму як частину режиму законності, зазначає, що він «містить у собі: а) організаційно-структурні формування; б) організаційно-правові методи» [16, с. 661].

Натомість Л. Дешко в дисертаційному дослідженні «Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження» наголошує, що механізм забезпечення є складним явищем. Більше того, вчена акцентує увагу і на тому, що і саме поняття «забезпечення» є дискусійним, комплексним.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Визначено поняття конституційно-правового механізму забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору як поліелементної багаторівневої системи, яка має нормативно-правову та організаційно-правову складову частини, що об'єктивізуються в сукупності органів державної влади та місцевого самоврядування, та «мета-елементу», що охоплює інститути громадянського суспільства, діяльність яких здійснюється відповідно до загальновизнаних принципів і норм права ЄС і використовується державою для досягнення цілі.

Список використаних джерел:

1. Deshko L. Application of Legal Entities to the European Court of Human Rights: a Significant Disadvantage as the Condition of Admissibility. *Croatian International Relations Review*. 2018. 24 (83). P. 84–103.
2. Deshko L. European Standards of Human Rights: Course book. Donetsk : Modern Printing (Suchasny Dook), 2013. 142 p.
3. Deshko L. Restitutio in integrum: підходи Європейського суду з прав людини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5. С. 365–368.
4. Deshko L. Structural Elements of International Legal Mechanisms for Ensuring The Everyone's Right to Seek Rights Protection in International Judicial Institutions or in the Relevant Bodies of International Organizations. *Закон и жизнь*. 2013. № 12/3. С. 64–67.
5. Deshko L. The principle of «de minimis non curat praetor» in International Law. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 4. С. 5–15.
6. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. Москва : Юридическая литература, 1966. С. 30.
7. Алексеев С.С. Проблемы теории права. Курс лекций : в 2-х томах. Свердловск, 1972. Т. 1. С. 68.
8. Витченко А.М. Механизм правового регулирования социалистических общественных отношений, его понятие и структура. *Вопросы теории государства и права*. Саратов, 1968. Вып. 1. С. 42.
9. Голосніченко І.П. Предупреждение корыстных проступков средствами административного права. Киев : Высшая школа, 1991. С. 97–104.
10. Горшенев В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. Москва, 1978. С. 50–55.
11. Греца Я. Правовий механізм реалізації та захисту прав і законних інтересів суб'єктів податкових відносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Ужгород, 2006. С. 18–19.
12. Дешко Л. Правове регулювання господарювання в сфері охорони здоров'я: проблеми вдосконалення спеціального законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 5. С. 57–62.
13. Дешко Л., Боднар О. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини. *Правничий часопис Донецького університету*. 2008. № 2. С. 76–81.

14. Засулько С.С. Механізм правового регулювання суспільних відносин у сфері пожежної безпеки. *Міліція України*. 2004. № 6. С. 11.
15. Казимирчук В.П. Социальное действие права в условиях развитого социализма : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 1977. С. 12.
16. Колпаков В.К. Адміністративне право України. Київ : Юрінком Інтер, 1999. С. 661.
17. Константінов С.Ф. Адміністративно-правовий статус іноземців в Україні та механізм його забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 Теорія управління; адміністративне право та процес; фінансове право. Київ, 2020. С. 66–67.
18. Майданник О.О. Конституційне право України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2011. С. 78.
19. Мотвилавка Е.Я. Теория регулятивного и охранного права. Воронеж, 1990. С. 54.
20. Мухтарова А.К. Механизм правотворчества. *Правовая наука*. Алма-Ата. 1978. С. 19–24.
21. Петров Р.А. Право Європейського Союзу : навчальний посібник. 2-ге вид. Київ : «Істина», 2009. 376 с.
22. Протасов В.Н. Что и как регулирует право : учебное пособие. Москва : Юрист, 1995. С. 98.
23. Тихомиров Ю.А. Курс административного права и процесса. Москва, 1998. С. 48.
24. Тихомиров Ю.А. Механизм управления в развитом социалистическом обществе. Москва, 1978. С. 38.
25. Юзьков Л. Государственное управление в политической системе развитого социализма. Киев : Высшая школа, 1983. С. 57–61.